Egy mártír lelkész utóélete az Ermelléken

Szobrot avatnak Érmihályfalván az 1958-ban kivégzett Sass Kálmán emlékére

Ha az érmihályfalviak a református templom irányába tekintenek, még ma is 1956 jut eszükbe róla. A torony a városnak olyan szimbóluma, amely máig egyet jelent az akkori eseményekkel. Azokon az őszi estéken ugyanis gyakran szólt a tárogató, amelyen Sass Kámán lelkipásztor a Krasznahorka büszke vára kezdetű magyarbúsítót játszotta.

ARCHÍV

Sass Kálmán gyermekeivel a negyvenes években

Az Érmellék lakói, akikben még ma is elevenen élnek az ötvenes évek történései, bizonyára emlékeznek arra, hogy még a hatvanas-hetvenes években is csak halkan és óvatosan ejtették ki azoknak a letartóztatottaknak és meghurcoltaknak a neveit, akiket a román államhatalom a magyarországi forradalom vérbefojtása után, a szocialista államrend elleni szervezkedés vádjával nyomorított meg. Köztudott, hogy 1956 szele átviharzott nemcsak az Érmelléken, de Erdély-szerte is. Az Érmihályfalván szolgáló Sass Kálmán református lelkipásztor számított tán a legszigorúbb tabunak, akit 1958 decemberében koholt vádak alapján végeztek ki és kapartak el több társával együtt a börtönudvar valamelyik árkában.

Sass Kálmán, a közéleti ember

Az érmelléki Gálospetriben született mártír lelkész Máramarosszigeten kezdte tanulmányait, majd a nagykárolyi Kegyesrendi Főgimnáziumban érettségizett. 1928-ban a kolozsvári teológián szerzett lelkészi oklevelet. Rövid ideig Nagyváradon, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület központjában dolgozott, majd egy ideig Domahidán is szolgált. Ezután ösztöndíjjal a bázeli (Svájc) egyetemre került. Hazatérése után 1932-ben Mezőtelegdre, majd 1937-ben az érmihályfalvi egyházközség élére helyezték. 1939-ben irredentizmus vádjával letartóztatták, majd kiutasították Romániából. A második bécsi döntést követően térhetett vissza mihályfalvi gyülekezetéhez.

Munkássága nagy hivatástudatról tanúskodik. Gyülekezetében kölcsönkönyvtárat alapított, támogatta a műkedvelő mozgalmat, szorgalmazta az új református iskola építését, ugyanakkor érdeklődéssel fordult a helytörténeti kutatások felé is. Ez utóbbi tevékenységének eredménye a Mezőtelegd és a környékbeli községek története, különös tekintettel egyházaira (1935), Iskoláink története (1937), valamint Elvész a nép, amely tudomány nélkül való (1942) című kötetei.

FOTÓ: SÜTŐ ÉVA

Obeliszk a mártír lelkész tiszteletére

Ami ma erény, holnap bűn

1944-ben Mihályfalva határában az oroszok által ledobott ejtőernyősök egyik túlélőjét, Maléter Pált rejtegette, aki később az '56-os Nagy Imre-kormány honvédelmi miniszteréként egy magánjellegű levélben megköszönte ezt a lelkésznek.

1945–48 között Érmihályfalván aktív szerepet játszott a település magyar művelődési életében. Emiatt újra elkezdődött a meghurcoltatása, de a Maléterrel való egykori kapcsolata jó pontnak bizonyult a kommunista államhatalom szemében. Később azonban ez lett a fő vádpont ellene, amikor 1958-ban letartóztatták.

Amikor csend ült a toronyra

A magyarországi forradalom elfojtása után nem szólt többé a tárogatómuzsika. A román titkosrendőrség az Érmelléken is akcióba lépett és 1957. február 18-án Sass Kálmánt, az ötgyermekes apát elhurcolták a lelkészlakból. Az úgynevezett érmihályfalvi csoport (Sass Kálmán, Hollós István, Balaskó Vilmos, Számadó Ernő, Visky József, Virág Lajos, Kövessi Árpád, Zeffer Mihály, Nagy Lajos, Csongrádi Gábor, Halmágyi László, Borbély József, Rimay János, Oláh Nándor, Andrássy Ernő, Torda Dániel, Szász Ferenc, Sallay Lajos, Szabó Sándor, Báthori Zsigmond, Mann Cornel, Székely Albert, Székely Gyula, Csongrádi Ferenc, Fekete Károly, Uray Gyula, Okos Kálmán, Kerecsényi Gábor, Balogh Gyula, Fehérváry Elek, Földesi Ilona) perén egy szabólegényből őrnaggyá előléptetett hadbíró, Macskássi Pál elnökölt. A vádlottak többségét több évig tartó szabadságvesztésre, három személyt – Sass Kálmánt és a szintén mihályfalvi Hollós István tanárt, valamint Balaskó Vilmos érolaszi lelkészt – golyó általi halálra ítélt a nagyváradi katonai törvényszék. Balaskó Vilmos érdekében külföldön élő testvére, Balaskó Nándor szobrászművész járt közbe, így ítéletét életfogytiglanra módosították.

Sass Kálmán családját a Bărăganba (dél-romániai pusztaság) deportálták, ahonnan csak évek múlva térhetett haza. Ekkor közölték azt is, hogy a családfőt kivégezték. Tényleges rehabilitációjára a mai napig nem került sor.

A végtisztességet is elvitatják tőle…

A forradalom elfojtása alkalmat adott a román államhatalomnak, hogy leszámoljon a magyar értelmiségi elit zömével. A megtorlás módszerei Romániában mások voltak, mint Magyarországon. A román börtönökben a kínzások következtében becslések szerint mintegy hatvanan vesztették életüket. A veszteséglista még ma sem teljes. Valószínűleg sohasem fog kiderülni, hány magyar halt meg a román börtönökben, a Duna-deltában, a Bărăganban, illetve Jilaván.

Dr. Sass Huba, a lelkész Nagybányán élő fia legutóbbi beszélgetésünk során mondta el azt is, hogy a román állammal folytatott huszonkét per során a legfelsőbb bíróság sem ítélte meg édesapjának a román államtól járó erkölcsi, illetve az anyagi kártérítést, bár egy 1999-ben kelt 214-es számú sürgősségi kormányrendelet értelmében törvényileg már bizonyítottá vált az antikommunista ellenállásban betöltött szerepe. Továbbá kinyilatkoztatták, hogy megilleti őt a politikai foglyoknak kijáró jogok mindegyike, beleértve a kárpótlásokat és visszaszolgáltatásokat is. Ezt egy erre szakosodott bizottság állapította meg 2004-ben, illetve névre szólóan határozatba is foglalták, hogy édesapja és a család idéntől a politikai foglyoknak megítélt jogokkal bírnak. Ám a jogi hercehurcákat illetően eddig húszezer lejjel lettünk szegényebbek – mondta –, sőt egy ötszáz lejes perköltség miatt, amiről nem értesítettek időben, olyan felszólítást kaptunk, hogy végrehajtókat küldenek a családra, annak be nem fizetése miatt… Az élet cinizmusa. Hát persze, hogy befizettük. Édesapám életéért, a család kifosztásáért, meghurcolásáért, nagyobb fiútestvéreim bebörtönzéséért, édesanyám keserves kínlódásáért még mindig mi fizetünk…

A román belügyminisztériumhoz folyamodtunk édesapánk hamvainak újratemetése ügyében. Azt a választ kaptuk, hogy ők sem tudják, hová temették el, ami természetesen nem felel meg a valóságnak. Még a végtisztességet is elvitatják tőle – mondta a család kálváriájába belefásult ember.

község és a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság". A volt református kántortanítói lakásban emlékszobát rendeztek be a település nagy szülöttjének emlékére, ahol palástját és egyéb használati tárgyait őrzik.

Érmihályfalva önkormányzata 2013-ban avatta fel a város főterén az érmihályfalvi csoport emlékkövét. Akkor a harmincegy név helyett csak harminc került fel a gránitkőre. A lelkész nevét egy sassal pótolták. Nincs rehabilitálva – szabadkozott a városvezetőség. A rákövetkező esztendőt Sass Kámán-évnek nyilvánította a református egyházközség. Az épület, ahol a vallásórákat tartotta, az ő nevét viseli, amelyben két évtizednyi relikviák tanúskodnak arról, hogy az embert túlélik cselekedetei.

A gyülekezet obeliszket is állított emlékére. Ezt megelőzően 1993 pünkösdjén Tőkés László püspök emléktáblát avatott a templom falán, rajta a következő felirattal: „Itt szolgált 1937–1957 között az 1958-ban mártírhalált halt Sass Kálmán lelkipásztor." Alatta pedig az ige: „Mert nem félelemnek lelkét adta nekünk az Isten…"

Az obeliszk avatásánál 2014-ben jelen volt a Sass család is. A legidősebb unoka, dr. Kiss Enikő nyilvános beszédében kitért a köztéri emlékmű megalázó esetére. Mint mondta, a család sajnálattal vette tudomásul, hogy a gránitkövön, amelyen fel van tüntetve az érmihályfalvi csoport névlistája, nagyapja neve helyett csak egy szimbólum jelzi, hogy ő is az elhíresült „bűnbanda" tagjaként végezte. Mivel az RMDSZ-es többségű városvezetőség ennyire testálta nagyapja emlékét, megkérte az elöljáróságot, a későbbiekben tartsa magát távol minden olyan megemlékezéstől, amely nagyapja nevével fémjelzett.

– Soha sem fogom megérteni, mitől tartott a városvezetőség – tűnődött később dr. Sass Huba. Hiszen édesapámnak Genfben (Svájc) is van emléktáblája és a strängnäsi dómtemplomban (Svédország) is, ahol számos keresztény vértanúnak állítottak emléket – mondta az esettel kapcsolatosan a lelkész fia.

A közvélemény szűnni nem akaró nyomására a későbbekben valakik pótolták a hiányosságot. Az éj leple alatt, csendben, hírverés nélkül.

A forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján Érmihályfalvára látogatott Lezsák Sándor, a Magyar Országgyűlés alelnöke, aki Sass Kálmán-szobrot ígért az egyházközségnek.

Balázsné Kiss Csilla lelkipásztor a napokban erősítette meg a hírt, hogy november 19-én kerül sor a büszt felavatására.

> Sass Kálmán munkássága nagy hivatástudatról tanúskodik. Gyülekezetében kölcsönkönyvtárat alapított, támogatta a műkedvelő mozgalmat, szorgalmazta az új református iskola építését.

Mártírsors a 21. század elején

A halálos ítélet kihirdetésének 44. évfordulóján, 2002. október 6-án a gálospetri református templom falára emléktáblathelyeztek. „Ebben a templomban keresztelték és konfirmált Sass Kálmán 1956-os mártír lelkész. Állíttatta a gálospetri református egyház-

SÜTŐ ÉVA